

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Mūsų
gyvybės
medis

Atmintin vis sugrįžta liepos 6-ąją Vilniuje, Bernardinų sode vykusio tautinio kostiumo konkurso ir vėliau per sostinę nuvilnijusios Moksleivių dainų ir šokių šventės vaizdai. Nesu didelė liaudies meno ir masinių renginių gerbėja, tačiau tie reginiai man pasirodė gražūs. Ir netgi užburiantys akį.

Žiūri į prijuosčių ir delmonų raštus, vainikus ir nuometus, juostas ir besiplaikstančias sijonų klostes, ir norisi klausti – iš kur tas spalvų sodrumas ir gražumas, taip derantis su dienos skaistumu ir medžių žalumu, saulės ir šešėlių žaismu, dainos melodizingumu?.. Tas santūrumas, saiko ir puošnumo dermė?.. Iš kur tas šiltas ramybės jausmas, apimantis širdį ir bylojantis – aš esu namie, ir man čia gera, ir niekur kitur geriau negali būti...

Visa tai – iš šios lietuviškos žemės, iš niekur kitur. Iš šios žemės, mažytės, o išėjusios į visą pasaulį – iki pat atšiauriausių ir tolimiausių kampelių. Ir visur nunešios gyvybės sporą – savo kalbos ir dainų marguosius raštus.

Tačiau tam, kad ji išliktų gyvybinga ir gaivališka, ji turi būti čia. Neišsivaikščioti, neišsiblaškyti. Tegu Lietuva ir nebūna trijų milijonų tauta, tegu būna mažesnė – bet tegu ji būna stipri. Kaip pasakė vienas sarkazmo jausmo nestokojęs žurnalistas – jei-gu nebus šitos Lietuvos, tai nebus ir jokios globalios Lietuvos. Ko gero, šiuose žodžiuose yra didelė dalis tiesos. Asimiliacija veikia palengva ir po truputį keičia tautinę tapatybę: tai natūralu, nes kiekvienas emigrantas, tegu ir neturėdamas šalies, kurioje gyvena ir dirba, pilietybės, turėtų domėtis tos šalies gyvenimu, istorija ir aktualijomis, ką jau bekalbėti apie kalbą ir kultūrą. Taigi jis, norėdamas ar nenorėdamas, tolsta nuo savo šalies ir asimiliuojasi, prisitaiko, tampa kitos šalies piliečiu.

Ir jau po kelių kartų asimiliacijos poveikis yra labai stiprus, ypač kalbai: jos praktiškai neįmanoma išlaikyti, bent jau tokios, kurią būtų galima vadinti pilnaverte. Tai vėlgi jokia tragedija, o natūralus procesas – kad kalba būtų pilnavertė, ją reikia girdėti nuolat. Viešojoje erdvėje, valstybinėse įstaigose, namuose, kultūros renginiuose. Netgi, sakyčiau – ją sapnuoti. Todėl neišsivaizduoju jokio lietuviškai kalbančio Madagaskaro ar gintarinės lietuviškos valstijos – kalbos gyvybės medis auga Lietuvoje. Nes čia – jo šaknys.

Veikiausiai taip yra visame pasaulyje. Visoms tautoms – šitaip. Tėvynė – tokia paslaptinga žemė, kurios neišsiveši – ji visada liks čia. Ir bus čia – lyg kokia mistinė ledynmečio uoliena, bazaltas, nesuskaldomas jokių kaltų ir neišardomas jokių geologijos laimėjimus įkūnijančių technologijų. Iš čia, iš tos tūkstantmečius menančios gelmės – kalba, sapnai, raštai. Spalvos, dainos, temperamentas.

Už šitą žemę reikia kovoti, už ją reikia net numirti. Nes tik dėl Tėvynės kovojusių ir čia galvą padėjusių tebeauga mūsų gyvybės medis, kuriam reikia ne tik mūsų žodžių ir sapnų, bet ir mūsų pačių: mūsų kūno, mūsų kraujo.

Renata Šerelytė

Izinios.lt nuotr.

ELDORADO

Yra pasaulis nuostabus, kurio neranda niekas,
Nors turi jį savy, kankinasi dėl jo.
Dėl jo aš viską šioje žemėje paniekinau,
Norėdamas ten vieną valandą klajot!
(...)

Ten aš, menkutis padaras, nubudęs pakeliu akis į aukštį
Rasoj įmirkęs ažuolas ir mėlyna dangaus gelmė.
Ten šypsos rasoje sušlapęs plunksnas paukštis
Ir šaukia vėl nubust gimtam name.
(...)

Ten užkeikti ir mano begalinių, kaip sapnai, svajonių lobiai;
Basi draugai, mergaitė, kas pavasarį atbėgdavus kieman;
Ten šimtmetis vėjas, rudenio lapus pagrobęs,
Kaip ištikimas šuo pareinant laukia
Ir saugo juos, kad atiduotų man.

Tenai mane namų vaiduoklis senas sau ant kelių pasodinęs,
Kai tamsiaveidė sutema pareina iš toli,
Lyg sūnų rankom didelėm vėl apkabina
Ir prašo sunkiai vienumai jo nepalikt.

Aš taip norėčiau vėl kelius namo surasti,
(Nes senis vėjas nebepakelia rudens naštos),
Nuvest pagirdyti dienas, kaip gyvulių bandas, prie brastos
Ir amžinai miegoti apkabintas vasaros karštos.

Alfonsas Nyka-Niliūnas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Mūsų gyvybės medis • 2-as psl. Gediminas Mikelaitis. Juozo Girniaus mąstymo veikmė • 3-as psl. Lidija Šimkutė. White Shadows – Balti šešėliai • 4-as psl. Gražina Mareckaitė. Modernaus mito kūrėjas (Jonui Jurašui – 80) • 5-as psl. Algis Vaškevičius. Amerikos menininkai vėl įnešė gaivių vėjų Marijampolėje • 6-as psl. Perpetua Dumšienė. Ar paveldimas pilietiško genas • 7-as psl. Loreta Timukienė. Nupinsim margą šokių pynę (2). Šiaurės Amerikos lietuvių tautinių šokių švenčių istorija • 8-as psl. Kultūros kronika

Kitame numeryje: Literatūrinį gyvenimą JAV prisiminus • Žemaitkiemio dvaras – ramybės ir grožio oazė

Juozo Girniaus mąstymo veikmė

Gediminas Mikelaitys

Praėjusiais metais būtų sukakę šimtas metų Juozui Girniui (1915–1994) – vienam žymiausių lietuvių mąstytojų, visuomenės bei kultūros veikėjų Lietuvoje ir ypač išeivijoje, Ateitininkų federacijos vadovui (1963–1967) ir ideologui bei ateitininkų idėjų skelbėjui, vienam iš trijų Lietuvių enciklopedijos redaktorių (1952–1969), žurnalo „Aidai“ vyriausiajam redaktoriui (1965–1980).

Bet ar iš tikrųjų šitie enciklopediniai mąstytojo apibūdinimai mums dabar ką nors reiškia? Ar prisimename, ar naudojames J. Girniaus parašytomis ir iki šiol nepralenkdomis knygomis „Lietuviškojo charakterio problema“ (1947); „Tauta ir tautinė ištikimybė“ (1961), skirta Pasaulio Lietuvių Bendruomenei; „Idealas ir laikas. Žvilgis į dabarties ateitininkiją ir lietuviškąją išeiviją“ (1966), skirta Ateitininkų federacijai, tada veikusiai tik išeivijoje; ar kada nors skaitome iš ateitininkų istoriografijos neišstumiamą veikalą „Pranas Dovydaitis“ (1975; išleista ir Lietuvoje 2001; jo apimtis – per 800 puslapių!)?

J. Girniaus šimtmetis liko beveik nepastebėtas. Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute 2015 m. gegužės 21 d. surengtas nedidelis minėjimas „Lietuva jam buvo visas gyvenimas“ (prisiminimai, maža paroda, keli pranešimai). Beje, tame institute dėsto mąstytojo sūnus dr. Kęstutis Girnius. Vėliau žiniasklaidoje pasirodė žurnalistės Rositos Garškaitės parengtas šio renginio aprašymas „Dialogas tęsiasi?“. Dar anksčiau Vilniuje išleista Kęstučio Girniaus sudaryta J. Girniaus „Literatūros ir kultūros kritikos rinktinė“ (2014). Ji suskirstyta į skyrius: „Estetika“, „Literatūrologija“, „Kultūros tautiškumas“, „Publistika“. Vilniaus universiteto filosofijos profesorius Alvydas Jokubaitis teigia, kad 2015-ieji turėjo būti paskelbti J. Girniaus metais (kaip yra paskelbti Kazio Griniaus, Vydūno metai). Negalime nepritari šio profesoriaus apgailestavimui, kad Lietuvoje šio mąstytojo šimtmetis pažymėtas taip tyliai, jog net gėda; „jeigu Lietuvoje dar būtų sovietai, net tie skirtų daugiau dėmesio“. Lietuvoje jau išivyravo prasta tradicija užmiršti savo tautos herojus, viską atidavusius Lietuvai.

J. Girnius – mąstytojas, „supratęs laiko tėkmę“, „tremties intelektualiniame gyvenime labiausiai dominuojanti asmenybė, atsistojusi to meto kultūrinio gyvenimo prieky“. Jis pataikė „suprasti savo amžiaus idėjinius rūpesčius. Ne tik suprasti, bet juos priimti, į juos įsijungti. Pataikė suprasti bei priimti ir šio amžiaus formas ir jomis reikštis. Sakytum, sugebėjo rūpintis šio amžiaus rūpesčiais ir kalbėti šio amžiaus kalba“ (Juozas Brazaitis).

J. Girniaus iškelti bei svarstyti aktualūs XX a. rūpesčiai buvo ir lietuvių visuomenės praktiniai rūpesčiai. Tik jis sugebėjo juos apmąstyti filosofiskai giliau, įžvalgiau ir plačiau. Jie natūraliai susiklostė į tautos ir tautiškumo, kultūros ir kūrybos, ateitininkų veiklos bei pasaulėžiūros, netikėjimo ir tikėjimo temas.

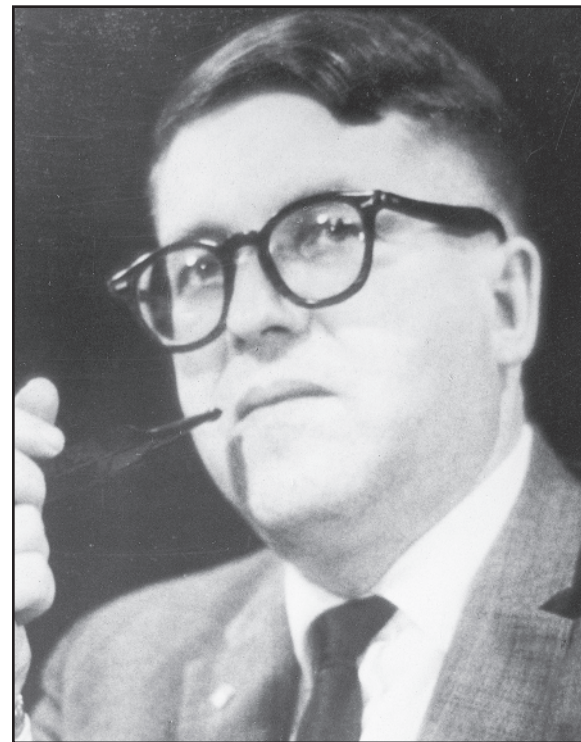
Šalia S. Šalkauskio ir A. Maceinos jis išsamiausiai pagrindė tautos ir jos moralinės vertės sampratą. Po Nepriklausomybės atkūrimo patriotiniai dalykai buvo tapę (ir dabar dar tebėra – atkreipkime dėmesį, kaip Lietuvos spaudoje tyčiojamasi iš patriotų ir tautininkų!) patyčių objektu šaukiant „patriotas – idiotas“. Tas pagrindimas tapo ypač aktualus dabar, kai Lietuvoje susigriebta, kad be patriotinių vertybių sunku motyvuoti ir jaunimą, ir kariuomenę, ir sutelkti valstybės gynybai visuomenę. Europai besigrumiant su pabėgėlių krize, žymus vokiečių istorikas Heinrichas Augustas Winkleris teigia, jog „turėtume vadovautis mintimi, kad Europą galima suvienyti veikiant ne prieš tautas, o tik drauge su jomis“.

Tiesa, apie tautiškumą ir lietuviybės išsaugojimą J. Girnius rašė daugiau turėdamas omeny išeivijos lietuvių JAV. Bet jis ryškino ir visiems lietuviams bendrus dalykus. Juk tauta yra žmogaus prigimtini paremta tikrovė. Tautoje pradeda skleistis žmogaus individualybė; tautoje asmuo gimsta,

užauga, išmoka kalbą, gauna išauklėjimą, susiformuoja jo elgsena ir pažiūra į pasaulį bei žmones. Tautoje, kaip globalioje bendruomenėje, žmogus įprasmina savo darbą ir kūrybą. Į tautą, kaip bendrų ryšių santalką, asmenis sutelkia bendra kilmė; kalba; tradicijos ir gyvenimo būdas; istorija. Bet kaip išlaikyti tautiškumą ne prigimtinėje aplinkoje, ne savo tautinėje bendruomenėje? J. Girnius, galima sakyti, išsamiausiai išeivijoje iškėlė žmogaus asmeninio pasirinkimo reikalą tautos atžvilgiu, jo tautinį sąmoningumą, klausdamas: kodėl asmuo turi mylėti savo tautą? Tautinis sąmoningumas atsiranda pastebėjus tautinio neįtraukimo priežastis (egoizmą, nutautimą, kosmopolitizmą) ir suvokus dvasinį bei moralinį ryšį su tauta, kartu – tautos vidinę vertę. Glaustai tariant, šitų dalykų išsąmoninimas, dorinis asmens įsipareigojimas tautai ir yra patriotizmas.

Išeivis ar emigrantas pradeda nutautėti, kai atsiduria svetimoje aplinkoje ir kai jo tautiškumas imamas slopinti. Nutautėjama, kai prarandamas tautinis charakteris. O jis prarandamas ne tiek išmokstant svetimą, kiek užmirštant gimtąją kalbą. Kai nebevertinama gimtoji kalba, išblėsta tautinė sąmonė. Kad būtų išsaugota ištikimybė savo tautai, J. Girniaus įsitikinimu, reikia: neužmiršti gimtosios kalbos, išlaikyti tautinę savimonę ir tautinį charakterį. Todėl kovai prieš nutautėjimą būtinas sąmoningas tautinio charakterio, tautinės dvasios ugdymas. Tautos dvasia išsiskleidžia kaip tautinė individualybė savitu pasaulio ir žmogaus išgyvenimu bei supratimu. Įaugti į tautos dvasios pasaulį, ypač jaunimui, – tai perimti tautinius papročius ir tradicijas, pažinti tautosaką, literatūrą bei meną, tautos istoriją ir didžiąsias asmenybes. Būtent liuanistiniai dalykai labiausiai atskleidžia tautinę dvasią. J. Girnius pabrėžia, kad ištikimybė tautai ir tėvynei yra moralinė vertybė. Jis akcentuoja: „tautiškai atspariai jaunuomenei išugdyti nėra kito kelio, kaip įdiegti jai pasitikėjimą idealizmo jėga“. Idealizmas žymi ne tikrovės jausmo nebuvimą, ne aklumą realybei, bet atvirumą idealui, siekimą būti laisvam ir kartu tai, ko žmogui iš esmės verta siekti. J. Girniaus žodžiais tariant, „ne išorinio pasisekimo galimūmams, o siekiamosios vertybės yra žmogiškai prasmingos veiklos normos“.

Jei pripažįstama, kad tautiškumas yra labiau ne paveldimas, o perimamas, tai pagrindinę svarbą įgyja tautinis sąmoningumas, apsisprendimas išlaikyti tautinę dvasią. Taigi atsiranda būtinas reikalas ir ugdyti tautinę ištikimybę. Mūsų mąstytojas pirmiausia pataria išlaikyti gyvą ryšį su tauta: sielotis jos rūpesčiais, džiaugtis laimėjimais; gyventi savo tautai (tai buvo ypač aktualu, kai Lietuva buvo okupuota), branginti laisvę ir būti jautriems savo tautos likimui; išlaikyti vienybės pagrindą – tautinį broliškumą. Tautinei vienybei išlaikyti J. Girnius ypač pabrėžė organizacijos – Pasaulio Lietuvių Bendruomenės – svarbą (Lietuvių Chartoje buvo paskelbta: „Tautinis solidarumas yra aukščiausioji tautinė dorybė“). Nepaisant visiems žinomoms karčios realybės, kai bendra kova už visiemis

Filosofas Juozas Girnius

brangius dalykus dažnai virsdavo bendromis rietėmis, PLB puoselėjo brolišką atsakomybę vienu už kitus. Ji budino tautiečių moralinę sąžinę ir duodavo pajusti vienintelę išeivių moralinę sankciją – gėdą. Gėda kitų tautiečių akyse buvo vienintelė bausmė išeivijoje. Mąstytojas nepritarė ir vien sentimentaliam taikingumui, bet ragino siekti kritinės dvasios kaip kūrybingumo bei pažangos sąlygos: privalu ne teisti artimą, o kritikuoti asmens darbus ir viešąją veiklą. Įsidėmėtinos jo nurodytos sąlygos tautinei vienybei ugdyti: „pirma, broliška pagarba savo idėjiniam priešininkui ir objektyviai teisingas jo darbų vertinimas“, kur nepriimtinos amoralios priemonės – šmeižtas, niekinimas, demagogija.

Kovai prieš nutautimą Pasaulio Lietuvių Bendruomenė ypač svarbi. Jos pagrindinis uždavinys – sutelkti išeivius lietuvių tautinei tapatybei išlaikyti. Per įvairias tautines organizacijas (lituanistines mokyklas, būrelius, chorus, klubus ir t. t.), tautines parapijas PLB, kaip organizacinę santalką, padeda išlikti ne tik lietuvių kilmės, bet ir dvasios. Ji svarbi kaip užkarda prieš nutautimo menkumą, egoistinį materializmą, tingų abejingumą (prel. Mykolas Krupavičius nutautusius asmenis vadino „šiaudadūšiais, bedvasiais, tuščiaaviduriais“). Bendruomenė iškelia ištikimybę Lietuvai, paremtą tautiniu idealizmu, pasiaukojimo ir entuziazmo dvasia. Kovai prieš nutautimą Bendruomenė padeda sukurti gyvastinę lietuvišką aplinką, kurioje išeiviai būtų vieni kitų lietuviškumo sargai, asmeniniais santykiais sergėtų lietuviškumą. Be gyvo ryšio su tėvyne ir broliškos vienybės palaikymo, tautinei ištikimybei labai svarbi yra tautinės kultūros kūryba ir jaunosios kartos įugdymas į tautą.

Pabaiga kitame numeryje

Juozas Girnius su sūnumis Ramūnu (k.) ir Kęstutiu. Vokietija, apie 1948 m.

WHITE SHADOWS BALTI ŠEŠĖLIAI

Balti šešėliai

Pasaulinė premjera (kompozicija pagal Lidijos Šimkutės poeziją) skambėjo SIDNĖJAUS OPEROS RŪMUOSE, UTZONO rečitalių salėje 2015 m. spalio 23 d.

Dainų ciklas baritonui (Andrew O'Connor) ir kamerinei grupei (fleita, pikolo, klarnetai/boso klarnetai, smuikas ir pianinas). Kompoziciją atliko HOURGLASS ansamblis. Meninis vadovas – klarnetistas Andrew Kennedy .

Pateikiame kompozitorės MARGERY SMITH mintis apie tai, kas ją paskatino pasirinkti Lidijos Šimkutės eilėraščius savo kūriniiui, ir HOURGLASS kamerinio ansamblio kūrinio atlikimo recenzija.

Kompozicija „BALTI ŠEŠĖLIAI“ akcentuoja mūsų laikinumą, praradimus ir vieatvę. Tai ryškiausios temos mistinėje Lidijos Šimkutės poezijoje. „BALTI ŠEŠĖLIAI“ – tarsi meditacija. Klausytojas įtraukiamas į pasaulį, kur integralus natūralumas, dvasingumas ir sakralumas suskamba daugeliu balsų ir darniai išsilieja į harmoningą polifoniją. Joje išgirsime ir poetės, ir kompozitorės balsus. Štai trumpa HOURGLASS ansamblio atliekamo muzikinio kūrinio santrauka ir kompozitorės panaudotos teksto eilės. Iš viso buvo atrinkta 12 eilėraščių.

1. Mano vaizduotė paliečia saulę – fleita ir smuikas žaidžia tarpusavy, tarsi prikeldami japonišką aušrą. Solistas kontempliuoja plačios tolybės kelionę. Taip gimsta kompozicijos pavadinimo eilutė – *Piešiu baltus šešėlius ant juodo fono.*

2. Tik tyla kalba – audringa ir skaldanti dalis, režiančiais ritmais. Kažkieno nebuvimas sužaidina gilų nerimą: *Klupau prie daug žinančių / sujauktų drabužių / Jie tyli / sugėrę praeitį.*

3. Neturėdami atramos – instrumentai ai-manuoja – draugystės; jie nežemiški, aistringi, pasimėtę, vieniši: *Neturėdama atramos / prisėsiu prie savęs / ir padainuosiu sau dainelę.*

4. Šešėliai krenta – lėtas, vingiuojantis klar-neto balsas išreiškia ne baltų, o tamsių šešėlių pot-raukį – mirtį: *prieš saulėleidį atsukau laikrodį..... /; kai šešėliai krenta, sugrįžta tavo atvaizdas.*

5. En Pien Air – maniakiška ir gyvybinga, buvusio gyvenimo galimybių laisvė ir džiaugsmo apoteozė palaipsniui nuveda į pragarą: *Nieko iš mėlynės / grandinė jungianti Graffiti tave / Apie ką viskas sukasi / Bandyk atspėti / Andante į Inferno.*

6. Esu saulė – solistas transformuojasi iš amžinos minties į energiją – natūralią būseną. Kontempliuojamas perėjimas iš vienos fizinės būsenos į jungtį su Visata: *Esu šviesa keliaujanti per tuštumą / esu medis šakojantis į nežinią / esu banga nepasiekianti kranto...*

***

Naujos generacijos klasikinė muzika

Samuele Cottell

Naujas Sidnėjaus HOURGLASS ansamblis pristatė dvi pasaulines muzikos premjeras UTZONO rečitalių salėje, Sidnėjaus operos rūmuose. Viena iš jų buvo Margery Smith kompozicija „BALTI ŠEŠĖLIAI“, dedikuota broliui, kuris šiais metais nutraukė savo gyvybę. Kompozicijoje išreikštas gyvenimo laikinumas, praradimas ir izoliacija. Prieš pristatant ansamblį, Margery Smith pasidalino mintimis su klausytojais apie kūrinio rašymo procesą bei Lidijos Šimkutės tekstų įtakos svarbą. Išgirdome Lidijos Šimkutės eilėraščio „ESU SAULĖ“ deklamaciją. Buvo labai įdomu išgirsti, kaip kompozitorė išgyvena netektį ir kaip poezija inspiravo jos kūrinį (kompoziciją). Rita Bratovich „En Plein Air“ panaudojo kompozitorės Margery brolio Petro kūrybą.

Iš k.: Andrew Kennedy, Rita Bratovich, Margery Smith ir Lidija Šimkutė Sidnėjaus Operos rūmuose

„Baltų šešėlių“ kompozicija perteikta ypač apgalvotai ir meistriškai, pasitelkiant įvairias instrumentų spalvas. Baritonas Andrew O'Connor jautriai ir subtiliai perteikė eilėraščių tekstą. Jo akso-minis balsas, balso niuansai bei išraiška pakylėjo eilėraščio eilutes.

Šis HOURGLASS ansamblio kamerinės muzikos įžanginis pasirodymas Sidnėje buvo išskirtinis – grupė vakaro metu bendravo su žiūrovais, aiškino kompozicijų genezę. Salė buvo pilna energijos ir entuziazmo. Galime patvirtinti, kad HOURGLASS ansambliai numatoma šviesi ateitis – tai aukšto lygmens kamerinis ansamblis.

<http://www.cutcommonmag.com/live-review-hourglass-beach/>

Iš anglų kalbos vertė L.P.

Ocean Hum

Kitą dieną, spalio 24-ąją, anksčiau Margery Smith sukurta kompozicija OCEAN HUM (VANDENYNO ATODŪSIS) pagal Lidijos Šimkutės eiles iš dvikalbio poezijos rinkinio „Vėjo žvilgesys / Wind Sheen“ (išleisto 2003 m. Vilniuje), skambėjo FLUTE TREE studijoje.

Dainų ciklą sopranui (Wendy Dixon), fleitai ir pianinui atliko GREVILLEA ansamblis.

Kompozitorė atrinko 6 eilėraščius, tačiau šiame pristatyme ji atkūrė ir prailgino paskutinę kompozicijos dalį. Prieš kompozicijos atlikimą Lidija Šimkutė deklamavo „Sheets of rain / Lietaus juosta“ lietuvių ir anglų kalba. Dalyvavo pokalbyje apie užsi-mezgusią pažintį ir bendravimą su kompozitore Margery Smith.

Poetė Lidija Šimkutė. Audriaus Kacelavičiaus nuotr.

LIDIJA ŠIMKUTĖ

Eskizas

Nebegrįšim.
Niekad nebegrįšim
į praėjusį
nebeištrinamą laiką.

Tęsiu savo kelionę.
Ausyse tebeaidi nueiti žingsniai,
ištarti žodžiai,
nutilęs balsas.

Ant stalo guli knyga,
Garuoja vanduo.
Namuose vaikų klyksmas – juokas,
ašaros.
Telefono skambesys,
Laiškai
ir šachmatų lenta
be figūrų.

Modernaus mito kūrėjas

Aušra Marija Sluckaitė. Spektaklių ir sapnų klavyrai. – Vilnius, Kultūros barai, 2016, 608 psl.

Aušra Marija Sluckaitė ir Jonas Jurašas.

Algimanto Černiausko nuotr.

Gražina Mareckaitė

Neatsitraukdama perskaičiau puošnų, spalvingomis nuotraukomis iliustruotą Aušros Marijos Sluckaitės (Jurašienės) šešių šimtų puslapių tomą „Spektaklių ir sapnų klavyrai“. Susimąščiau – kokios apimties turėtų būti knyga, kad sutalpintų režisieriaus Jono Jurašo ir jo bendražygės Aušros Marijos Lietuvoje ir plačiajame pasaulyje išgyventus dešimtmečius, kupinus kūrybos, ieškojimų, klajonių, laimėjimų, vilčių, sugrįžimų? Susilieję į vientisą srovę jos herojų Jono ir Aušros gyvenimai, kupini neįtikėtinų likimo posūkių, XX–XXI amžių sandūroje įkūnija lemtingą Tėvynės istorijos (pavergtos ir išsilaisvinusios) tarpinį, apima neaprepiamus geografinius plotus su nematytais peizažais ir žemėlapiuose pažymėtais miestais.

Knygoje – pirmųjų pokario kartos emigrantų akimis pamatytas pasaulis, kurį Jurašai atrado už geležinės uždangos. „Spektaklių ir sapnų klavyruose“ apmąstomos didžiosios politikos slinkty, prisiliečiama prie pasaulio kultūros klotų, aptariamasi šiuolaikinio scenos meno metamorfozės, praskleidžiamasi Jurašo spektaklių gimimas ir tapimas. Kartais apie tai samprotauja autorė, kartais pats režisierius prabyla apie savo, taip pat Lietuvos ir pasaulinio teatro aktualijas. Šiame vaizduotę pavergiančiame, smalsumą žadinančiame literatūros veikale (jo žanro nesiimu įvardinti) dokumentiniai faktai (net su politinio detektyvo elementais), paties Jurašo liudijimai (laiškuose ir pokalbiuose) įprasminami autorės filosofiniais lyriniais esė, kur vaizdingai piešiami klajūnais tapusios šeimos „nuotykiškai“, fiksuojamos buities detalės, mintys ir jausmai. O viską persmelkia Czeslawo Miloszo „Tėvynės ieškojime“ perteikta gimtinę palikusiai, iš socialistinio lagerio ištrūkusiai, „nesvarumo būsenoje“ atsidūrusio žmogaus kančia, kai tampa *ne-savu tarp svetimųjų ir svetimu tarp savųjų...*

Kokie įvykiai ilgame režisieriaus Jono Jurašo klajonių kelyje pastūmėjo jį žengti pirmuosius lemtingus žingsnius, geriausiai galime suprasti mes, tų įvykių liudininkai ir dalyviai, žvelgdami į drumstą ir beveik jau nerealų sovietinės tikrovės dugną.

Knygos skyrių „Skrydis virš bedugnės“ autorė pradeda lakonišku aštuntojo dešimtmečio situacijos priminiu: „Žmogaus gyvenime būna lemtingų metų, kurie, nelyginant prieita sankryža, pasuka jo likimą visai kita, netikėta, neišivaizduojama kryptimi. Jonui Jurašui tokie metai buvo 1972-ieji. Tą balandį jis pastatė vieną gražiausių savo spektaklių Kauno dramos teatre – Juozo Grušo „Barborą Radvilaitę“. Nuo jos prasidėjo įvykių griūtis. Valdžia uždraudė spektaklį rodyti tokį, koks jis yra, – „per daug dvasingą, nacionalistinį“ su Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslu finale. Po poros savaitių Kauno muzikinio teatro sodelyje už Lietuvos laisvę susidegino Romas Kalanta, prasisveržė pirmosios masinės demonstracijos. Kad jas numalšintų, represinės sovietų struktūros griebėsi smurto. Kaune vyko areštai, tardymai“. (55 p.)

Toliau – gerai žinomi režisieriaus biografijos faktai: peticija valdžiai, persekiojimai, grasinimai, sunki egzistencija „visuomenės užribiuose“, pagaliau „leidimas“ emigruoti (t. y. būti ištremtam iš LSSR be teisės sugrįžti).

Knyga „Spektaklių ir sapnų klavyrai“ be visų jau minėtų ir nepami-

nėtų temų atskleidžia skaitytojui scenos kūrinio gimimo paslaptis, suteikia galimybę pasinerti į režisieriaus „sapnus“, pirminius įvaizdžius, į spektaklio kūrimo procesą, stebint, kaip išauga (arba neišauga) scenos kūrinys. Net ir žmogus, esantis toli nuo teatro, autorės vedamas painiais scenos meno labirintais, gali pajusti teatrinės kūrybos specifiką, perprasti režisieriaus kuriamo antrinio pasaulio prigimtį.

Jono Jurašo kūrybos visuma liudija jį atstovaujant režisūriniam, metaforiškam, galingų poetinių įvaizdžių ir dramatiškų aistrų romantišiam teatrui, siejančiam lietuvių scenos meną su platesniu pasauliniu kontekstu, su XX a. lenkų režisierių J. Szajnos, T. Kantoro, K. Svinarskio ir kt. moderna avangardinio teatro kūrybos aukštumomis. Lietuvai – „Moljeras“, „Grasos namai“, „Mamutų medžioklė“, „Barbora Radvilaitė“, „Smėlio klavyrai“, „Antigonė Sibire“, „Baltoji drobulė“, operos „Lokys“, „Lietuviai“... – tai veikalai, kur garsiai skamba romantinė ar patriotinė gaida. Tačiau gyvendamas už Lietuvos ribų Jurašas suvokė, kad pragmatiškam Vakarų žmogui laisvė, pasiaukojimas, galynėjimasis su priespaudų traumomis nėra

pirmaeilės svarbos dalykai ir žmogus su kitokia praeitimi sunkiai gali tuos įsitikinimus pakeisti. Autorė parodo, kad ne vieną piliulę menininkui atvykėliui teko nuryti derybose su mecenatais ar kolegomis tiek dėl finansinių, tiek dėl ideologinių priežasčių.

Vis dėlto didžiulis ir sunkus nelaisvoje visuomenėje gyvenusio kūrėjo dvasinis bagažas, Jurašo užsispyrimas ir vidinė būtinybė pasidalinti su naujai atrastuoju pasauliu unikalios, iš socialistinio lagerio ištrūkusio žmogaus patirtimi davė savo vaisių: įvairių teatrų scenose buvo realizuoti sovietinį absurda ir „sovietikų“ psichikos žaizdas atveriantys spektakliai, kurie atliko Vakarų pasaulyje savo humanistinę ir „šviečiamąją“ misiją, kaip rusų disidentų A. Amaliko „Rytai-Vakarai“, groteskiškas Juozo Glinskio „Pasivaikščiojimas mėnesienoje“, N. Erdmano „Savižudis“, A. Sluckaitės „Zekai“...

Be išvardintųjų veikalų, kuriems sąlygiškai galima pritaikyti bendrą „politinio“ teatro vardiklį, įvairių šalių teatruose gimė daugybė Jurašo pastatymų, eksperimentuojant su nežinomais ar nuo seno režisierių viliojusiais veikalais, su įvairių šalių, miestų ir miestelių trupėmis (nuo Brodvėjaus ligi La Ma Ma, nuo Gento ligi Japonijos). Ir nė vieno jo žingsnio neaplenkė įžvalgi ir vertinanti autorės akis, o kiekvienas naujas darbas nušviečiamas dalykiškai ir tuo pat metu intriguojančiai, su ryškiomis detalėmis ir vaizdingomis aplinkybėmis. Režisieriaus bendrąkeleivė ir ištikimoji metraštininkė jas įsidėmėjo ir užfiksavo.

O knygos leitmotyvas – tai pasakojimas apie menininką, kuris žūtbut siekia likti ištikimas savo prigimčiai ir savo kūrybiniam *credo*. Ta prigimtis iš dalies paveldėta iš europinio romantizmo, paremto antinomija tarp „žemumų“ ir „aukštumų“, įtvirtinta čaild – haroldų ir brandų archetipuose, skelbusio amžiną individo konfrontaciją su visuomene ir pasėjusio modernizmo, avangardo sėklas. Tokį savęs pažinimo kelią menininkas pradėjo dar kurdamas Lietuvos teatre. Visados, kai likimas „pametėją“ jam ki-

Jono Jurašo portretas

Atkelta iš 4 psl.

tokią, svetimą jo pasaulėjautai medžiagą, jis nelinkęs nusileisti ligi prižemintų realistinių psichologinių kolizijų lukštenimo ir bet kokia kaina stengiasi byloti metaforiška scenos kalba, pakilti virš tikrovės, surasti jos „kosminį ženklą“... Režisierius kalba: „Tačiau, jei pavyksta išlaikyti pusiausvyrą tarp amerikietiškos tikrumo vaidybos ir Rytų europiečiams būdingo teatrališkumo, rezultatas būna nepaprastai geras. Tenka suimti save į rankas, kad leisčiau procesui vykti savaime, lėčiau, negu man norėtųsi“. (464 p.)

Vienokia režisieriaus patirtis dirbant (ir nugalinč) nepatyrusio jauno kolektyvo pasipriešinimą, kitokia – susidūrus su pasaulinio garso žvaigždėmis, aktorais ir scenografais. (Visi tie epizodai įdomūs ir patys savaimė). Toks yra skyrius „Japonija“ – nepaprasta teatrinė ir gyvenimiška patirtis egzotiškame „visuotinių hieroglifų“ krašte, Toga Mura teatre repetuojant A. Čechovo „Tris seseris“. Visais pojūčiais besimėgaujant japoniškos gamtos, japoniškų papročių, japoniškos kultūros ir japoniško teatro pustoniais, su pagarbia nuostaba Jurašui teko priimti rytietiškas gyvenimo ir scenos meno pamokas, o japonams dovanoti lietuviškai perjaustą rusišką veikalą – A. Čechovo pjesę „Trys seserys“.

Knygoje yra visko – aprašomos įdomios pažintys su lietuvių išeivijos menininkais, jie šmėčioja kasdienybėje, su jais užsi-mezga gražios ilgametės draugystės... Tačiau daugiausia dėmesio skirta svarstymams apie menininko akistatą su realybe, apie specifines scenos meno (visada su daugybe nežinomųjų) situacijas ir trukdymus, kuriuos pavyksta (arba nepavyksta) įveikti, taip pat ir apie pergales – ar tai būtų sielos nušvitimas negarsioje scenoje matant savo svajonių „kūdikį“, ar svaiginančio triumfo akimirkos prabangiam, šviesomis žerintiame Brodvėjūje...

Kas yra Aušros Marijos Sluckaitės knyga „Spektaklių ir sapnų klavyrai“? Visų pirma, tai gimtadienio dovana, rašytinis paminklas legendiniam Lietuvos režisieriui, taip pat paminklas Dvynių ženkle gimusių dviejų žmonių draugystei ir meilei.

„Spektaklių ir sapnų klavyrai“ turėtų būti nepakeičiama Lietuvos teatralų Biblija: praktinis vadovas būsimiems režisieriams, net postmodernistams, scenos kūrinio analizės pavyzdys teatrologams, autentiškas liudijimas – dokumentas jauniems kultūrologams – teoretikams, taip sunkiai „gvildenantiems“ LSSR menininkų ir jų sovietinės praeities problematiką. Kartu tai ir intriguojantis šiuolaikinis „euroromanas“, įdomus plačiam intelektualių skaitytojų ratui, nes grindžiamas ne vienadieniu nuotykiu Londono gatvėje, o turiningo, sudėtingo gyvenimo „globaliame pasaulyje“ patirtimi, kai tas pasaulis perskeltas į dvi dalis – į Lietuvą ir visą likusį... □

Vėl įneštas gaivus vėjas Marijampolėje

Algis Vaškevičius

Sūduvos sostinėje jau trečią vasarą iš eilės liepos pradžioje rinkosi menininkai, gyvenantys New Yorke ir Londone. Čia vyko lietuvių kilmės menininko Ray (Rimvydo) Bartkaus iniciatyva rengiamas meno simpoziumas „MaLonNy (Marijampolė, Londonas, New Yorkas): idėjų migracija.“

Pirmąją renginio dieną Beatričės Kleizaitės-Vasaris menų galerijoje buvusioje sinagogoje gausus vietos meno mylėtojų būrys susitiko su R. Bartkumi, taip pat menininkais Rachele Price Bacon bei Eli Elysee, kartu dalyvavo ir filosofas profesorius Naglis Kardelis, aktorius, rašytojas, vienuolis Kęstutis Marčiulynas.

Simpoziume dalyvaujantys dailininkai R. P. Bacon ir E. Elysee marijampoliečiams papasakojo apie savo kūrybą, apie tai, kaip gimsta idėjos, parodė tai nuotraukose. Apie savo patirtis papasakojo pats R. Bartkus, Amerikoje žinomas Ray vardu. Jis gimė 1961 metais Vilniuje, baigęs grafikos studijas Vilniaus dailės institute, kūrė litografijas, ofortus, piešinius, dalyvavo parodose Lietuvoje ir užsienyje. Sulaukęs pasiūlymo pristatyti savo darbus viename JAV universitete, 1991-aisiais kūrėjas iškeliavo ir su žmona Ina bei sūnumi Kristijonu įsikūrė New Yorke.

Jo kūryba sudomino dienraštį „The New York Times“, vėliau menininko sukurtos iliustracijos spausdintos „Time“, „Newsweek“, „Harper’s“, „New York Times Book Review“, „Wall Street Journal“, „Los Angeles Times“, „Boston Globe“, „Business Weekly“, „Fortune“, „Business Weekly“, „Christian Science Monitor“ ir daugelyje kitų leidinių. Jo darbai buvo eksponuoti Lietuvoje, įvairiuose Europos didmiesčiuose, New Yorke, Pekine. Jis buvo ir 50 litų banknoto autorius.

„Kai anksčiau atvažiuodavau į Lietuvą, visuomet vykdavau į Vilnių, Kauną. Dabar į Vilnių jau nebevažinėju, tik į Marijampolę, – sakė jis, pasidžiaugęs, kad į Marijampolę kaskart prikalbina atvykti ir savo draugus menininkus iš New Yorko bei Londono. R. Bartkus, R. P. Bacon ir E. Elysee kelias dienas kūrė tris didelius tapybos darbus ant Marijampolės pastatų sienų bei tilto atramos. Šio simpoziumo pernai ir užpernai sukurti darbai prigijo mieste ir yra marijampoliečių bei svečių labai mėgstami.

Didelio marijampoliečių susidomėjimo sulaukė ir susitikimas su mados verslo eksperte Ina Bartkus, kalbėjusia tema „New Yorko ritualai, kaukės ir veidai“ bei populiaria dokumentinio kino kūrėja, tarptautinių kino festivalių laureate Giedre Žickyte, kurios pranešimo tema buvo „Tapti žvaigžde, bet gyventi žemėje“. Labai gerų vertinimų sulaukusio filmo apie tragišką fotografo Vito Luckaus likimą „Meistras ir Tatjana“ autorė pristatyta 2017 metų „Oskarams“ už naują dokumentinį filmą „Čia aš tik svečias“.

Dailininkas ir dizaineris E. Elysee, kuris kilęs iš Haičio, pasakojo, kad jo tėvai išvyko į New Yorką, vėliau pasiėmė ir jį patį. Menininkas užaugo New Yorke, daug keliavo, gyveno ir kūrė Pietų Prancūzijoje. „Kiekvienam svarbu, kas mes esame, kaip mus įtakoja kitos kultūros. Esame skirtingi, bet yra dalykų, kurie mus suartina“, – sakė jis.

E. Elysee Marijampolėje ant vienos didelės pastato sienos su pagalbininkėmis nutapė freską, kuri vaizduoja dvi tokių pačių spalvų turinčias Lietuvos ir Etiopijos vėliavas, o jos įrėmina iš pirmo žvilgsnio Marijampolės globėją šv. Jurgį

Šv. Jurgis iš Etiopijos.

Algio Vaškevičiaus nuotraukos

Povandeninis Ray Bartkaus laivas Šešupėje

ant žirgo, kovojantį su drakonu. Bet tas Jurgis labai neįprastas savo ilgais plaukais ir keistu gyminiu. E. Elysee paaiškino, jog ant žirgo – Etiopijos karalius. Dailininko idėja buvo išties netikėta – paieškoti sąsajų tarp Lietuvos ir tolimos Etiopijos. Tai, pasak jo, ne provokacija, o kvietimas dialogui.

Daug metų šį menininką pažįstantis R. Bartkus pasakojo, kad Eli, gavęs kvietimą vykti į Marijampolę, vykstantį simpoziumą, ilgai studijavo Lietuvos heraldiką. „Eli labai nustebo, radęs panašumų ne tik Lietuvos ir Etiopijos vėliavose. Senasis Etiopijos herbas yra beveik toks pat kaip Marijampolės. Tik ant žirgo sėdi ne šv. Jurgis, o Etiopijos karalius. Taip ir atsirado šis kūrinys“, – pasakojo R. Bartkus.

R. P. Bacon marijampoliečiams pasakojo, jog dauguma žmonių iš kaimų keliai į didesnius miestus, o ji pasielgė atvirkščiai – iš New Yorko kuriam laikui persikėlė į mažą kaimelį Europoje. „Karjerai tai nieko gero nedavė, bet norėjau išvykti iš didelio miesto ir mažame Belgijos kaimelyje atsigavau“, – sakė menininkė.

Gera Lietuvoje žinomas praktikuojantis dzenbudizmo vienuolis K. Marčiulynas, paklaustas, kodėl Lietuvą jis iškeitė į Korėją, sakė, kad Korėjos vienuolyne mokėsi 16 metų, apėmė daugybę pasaulio šalių, tačiau prisipažino, jog geriausiai jaučiasi Lietuvoje. Įdomios patirties turintis K. Marčiulynas (žinomas vienuolio Bo Haeng Sunim vardu) Marijampolėje pasidalijo mintimis apie beatsirandantį sakralinį gyvenimo būdą, apie tylos reikšmę ir prasmę.

Pats šio renginio iniciatorius R. Bartkus pernai išpūdingai ištapė senosios Marijampolės užtvankos sienas – tą darbą socialiniuose tinkluose peržiūrėjo milijonai žmonių. Šiemet jis vėl pasiūlė labai originalią idėją – vieną Vilkaviškio gatvės tilto atramą paversti povandeniniu laivu. R. Bartkus ir jo pagalbininkai dirbo sudėtingomis

sąlygomis – iki Šešupės upės viduryje esančios atramos teko bristi, visi vilkėjo vandens nepraleidžiančius kombinezonus ir avėjo guminius batus. Su nepatogia apranga R. Bartkui ir jo pagalbininkams dar reikėjo lipti pastoliais, nes povandeninis laivas išties nemažas.

Dailininkė iš New Yorko Rachelė Price Bacon per kelias dienas Marijampolėje prie „Maximos“ prekybos centro esančios betono sienos pavaizdavo geometrinėmis figūromis spindintį paveikslą, kuris atrodo taip, lyg būtų nutapytas ant suglamžyto popieriaus.

Išpūdinga dailininkų iš tolimų šalių viešnagė baigėsi pirmąjį liepos sekmadienį surengta šviesos instaliacija, kuria parengė jau ne pirmą kartą „MaLonNy“ simpoziume viešintis lenkų kilmės šviesų dizaineris iš New Yorko Kacper Dolatowski. Nuo pirmojo renginio į Marijampolę vis grįžtantis menininkas išpūdingai apšvietė Marijampolės savivaldybės pastatą J. Basanavičiaus aikštėje bei priešais jį esantį „Mercure“ viešbutį. Instaliacijos pristatymo proga terasoje dešimtajame viešbučio aukšte įsitaikė ir išpūdingas melodijas atliko geriausias Lietuvos saksofonistas laikomas Petras Vyšniauskas su savo sūnumi Dominiku. Saksofonais grojį atlikėjai netrukus nusileido iš aukštybių ir grojo marijampoliečių miniai aikštėje.

Dailininkai jau paliko Marijampolę, bet jų darbai puošia miestą, Lietuvos vėliavos spalvų šviesos instaliacija visus džiugino per Valstybės dieną liepos 6-ąją, o tokių nestandartinių akcijų dėka miestas tampa vis labiau žinomas, matomas, vertinamas. Tą suprato ir pati savivaldybė, šiam originaliam projektui iš biudžeto skyrusi 30 tūkstančių eurų. Tikimasi surengti „MaLonNy“ ir kitais metais, ir 2018-aisiais, kai, minint Lietuvos valstybės atkūrimo 100-ąsias metines, Marijampolė visus metus bus Lietuvos kultūros sostine. □

AR PAVELDIMAS PILIETIŠKUMO GENAS

Perpetua Dumšienė

Šis pasakojimas yra pirmasis iš ciklo, skirto Lietuvos valstybės šimtmečiui. Šių pasakojimų žanrą galima pavadinti dokumentine eseistika. Visus pasakojimus jungia Tėtušio personažas. Autorė nori, kad taip pavadintas autentiškas žmogus tuo pačiu taptų ir šiek tiek simboliška istorinio laikmečio figūra. Autoriui yra įdomu stebėti, kaip per laikmečio išbandymus iš kartos į kartą keliauja tam tikros vertybės, kurias autorė pavadino „pilietiško genas“. Ji pati sau, o tuo pačiu ir skaitytojui kelia klausimą: „Ar paveldimas pilietiško genas?“

VINCO KUDIRKOS BENDRAŽYGIS ANTANAS DANILIAUSKAS

XXI amžiaus istorikai vis platesnėse diskusijose kalba, kad visuomenei paveikiausia yra pateikiama personalizuoti istorija. Tad šis mūsų pasakojimas būtų apie tai, kaip laisvės ir švietimo idėjos yra perduodamos iš kartos į kartą, kaip jos uždega žmones, kai jų gyvenimai susitinka, paveikus istorinėms aplinkybėms ar išgirstam pasakojimui, o gal perskaitytai knygai. Jie susitinka net po to, kai vieni gyvena kasdienį gyvenimą, o kitų gyvenimas gyviesiems byloja iš knygų, dokumentų, pasakojimų, nuotraukų.

Tai būtų pasakojimas apie poveikį, kurį daugeliui kartų padarė garsaus Lietuvos švietėjo, Vinco Kudirkos bendražygio, caro ir sovietų valdžios tremtinio Antano Daniliausko gyvenimas, o taip pat švietėjo dvasinį palikimą liudijanti jo biblioteka. Visus pasakojamos istorijos įvykius ir apmąstymus vienija Tėtušio asmuo. Tėtušis buvo Antano Daniliausko giminaitis, Daniliauskas buvo vedęs jo pusėsėrę Leokadiją Strempickaitę. Svarbi šioje istorijoje ir ta aplinkybė, kad ilgą laiką Tėtušio šeima gyveno Antanui Daniliauskui priklausančiame name. Tame name gimė ir kurį laiką gyveno ir Tėtušio dukra – šio pasakojimo autorė, kuri savo pirmąjį išsilavinimą ir gavo skaitydama Antano Daniliausko bibliotekos *Mišoto knygynėlio* serijos vaikiškas knygas. Į pasakojimo giją įsiterpia ir Antano Daniliausko anūkės – žinomos dailininkės Viktorijos Daniliauskaitės – laišakai, nes pasakojimo autorė su dailininke bendravo ir kaip giminaitės, ir knygų leidybos darbus bedirbdamos. Taip per įvykių grandinę – tarsi tai skambėtų Senojo Testamento Pradžios knygos tekstų seka – XX amžiaus giminės sagos istorijos persikelia į XXI amžių. Pradedu rašyti šią istoriją ir jaučiu, kaip mane degina keista liepsna, lyg būčiau laidininkas, per kurį teka daugelio kartų dvasinės patirtys.

VILKAVIŠKIO GATVĖS ŠVIETĖJŲ KVARTALAS

Tėtušio kartos žmonių gyvenimai vyko dviejų pasaulinių karų, Lietuvos valstybės susikūrimo, tos valstybės kūrimo, o vėliau aneksijos, okupacijos metais, nuolatos tekdamo atsiverti gyvenimo kryžkelėse. Viena iš tokių kryžkelių – tikrąja ir perkeltine prasme – buvo gyvenimo laikotarpis Marijampolės Vilkaviškio gatvėje.

Vilkaviškio gatvė Marijampolėje, kurioje po santuokos 1946-ais metais apsigyveno mano tėvai, buvo tarsi istorijos vadovėlio paragrafas, kuriame galėjai rasti visa, kas vyko, kai per Lietuvą ėjo XX amžiaus vidurio okupacijos, genocidas, karas ir pokario slinkty. Šiame kvartale 1926 metais buvo išdalinti žemės sklypai namų statybai, juos skyrė švietimo darbuotojams. Gal atsiras žmogus, kuris apžvelgs visų šio kvartalo gyventojų likimus. Mūsų pasakojime paminėsiu dviejų žinomų Marijampolės gimnazijų direktorių likimus. Tai Antanas Daniliauskas ir Antanas Masaitis. Abu gyveno švietėjų kvartale netoliese. Antanas Daniliauskas, Rygiškių Jono gimnazijos direktorius, ištremtas į Sibirą, žuvo Rešotų lageryje. Antanas Masaitis, Marijonų gimnazijos direktorius, išvežtas į Štuthofą, iš lagerio negrįžo, minimas rašytojo Balio Sruogos „Dievų miške“, nužudytas lageryje.

O vienas nebylus istorijos veikėjas labai svarbus mūsų minimam istorijos paragrafui – tai Vilka-

Vilkaviškio tiltas

kio tiltas. Jis jungė išblaškytų inteligentų kvartalą su miesto centru, kuriame jau gyvavo visos naujosios *tarybų valdžios* institucijos. Kas žino, gal todėl, kad vaikystėje kasdien teko pereiti tą tiltą, atsirado gyvas poreikis nagrinėti tas jungtis, gilintis į tų jungčių pasekmes žmonių gyvenimams, suprasti, kad jos buvo neišvengiamos.

Ir šiandien, vos perėjusi Vilkaškių tiltą nuo miesto centro pusės to buvusio inteligentų kvartalo link, pajuntu įžengusi į kitą laiką, į kitų dėsnių erdves, pajuntu kitas vibracijas. Esu tilto, jungčių žmogus, kuris jaučia, kad skriejančius erdvėse skirtingų kartų, skirtingų patirčių informacinius blokus reikia sujungti, susieti į vieną nepertraukiamą įvykių grandinę. Kitaip ta nutrūkusia grandine negali tekėti mūsų gyvybinė kuriamoji energija.

Tai kas gi yra pagrindiniai mūsų pasakojimo herojai? Kas vienija kelerių kartų žmones? Tikriausiai tai laisvės troškimas ir pagarba bei tarnystė švietimui ir kultūrai. Pasirodo, kad gerbiau ir mylėjau Antaną Daniliauską visą savo gyvenimą – jo paties net nepažinodama ir jo likimo net neįtardama. Kai gimiau, jis jau prieš septynerius metus buvo žuvęs Sibiro lageryuose, pamilau šio žmogaus biblioteką, nes likimo ranka palankiai man leido atsiverti šioje knygos šventovėje.

Laikau rankose Antano Daniliausko dokumentus – arešto orderį ir anketa, užpildytą Kraslago. Dokumentų kopijas pasidariau skaitydama Daniliausko bylą Lietuvos ypatingojo archyvo skyriuje Vilniaus Gedimino prospekto bylų saugyklose.

Bet pradėkime Antano Daniliausko biografiją nuo pradžių.

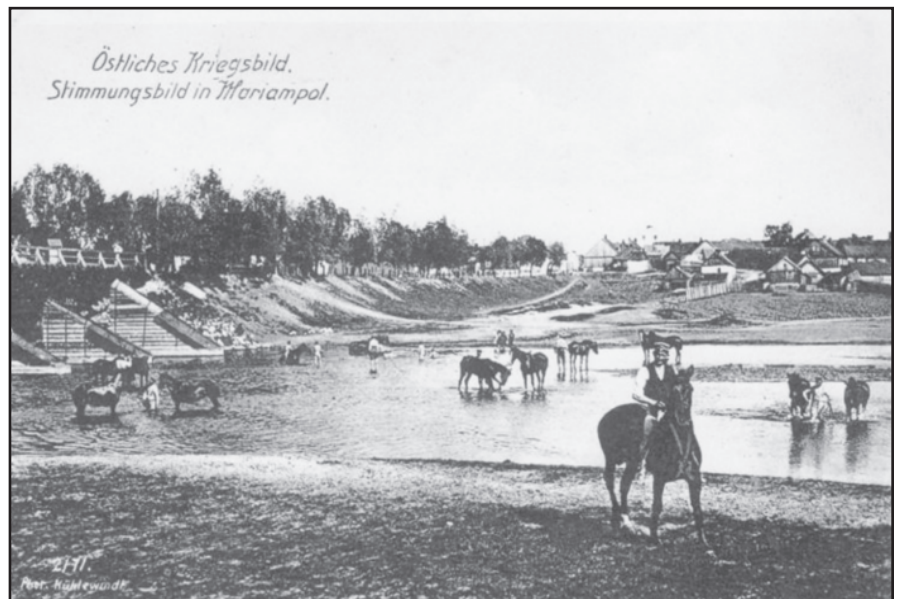
ANTANAS DANILIAUSKAS. BIOGRAFINIAI DUOMENYS

Daniliauskas Antanas Pranas, Prano, gim. 1876.I.2 Sintautuose. 1895 m. baigė Marijampolės gimnaziją ir įstojo į Peterburgo universiteto Filologijos fakultetą, priklausė Peterburgo lietuvių studentų draugijai, susirašinėjo su *sietyniečiu* Pranu Matulaičiu. 1897 m. prasidėjus „Sietyno“ draugijos narių suėmimams ir įkliuvus Pranui Matulaičiui, buvo rasti A. Daniliausko laišakai. Rugpjūčio pabaigoje kratyti tėvo Prano Daniliausko namai, rasta lietuviškos spaudos. Po to caro žandarai kratė A. Daniliausko butą Peterburge ir rado visą slaptą lietuvių studentų draugijos bibliotekėlę, sudarytą iš lietuviškų (iš viso 16 leidinių) ir lenkiškų knygų. Čia buvo „Lietuvos darbininkas“, „Nauja gadynė“, „Ūkininkas“, „Varpas“, „VL“. Taip pat užtikto korespondencijos „Varpui“

rankraštį apie Mikalojaus Daukšos (jo Katekizmo) 300 metų jubiliejaus minėjimą Peterburge ir kažkokį raštelį, pasirašytą K. slapraide, kur A. Daniliauskas prašomas įdėti įvairias brošiūras bei straipsnius į apsiausto kišenę. 1897.VIII.25–1898.I.14 jam taikytas kardomasis areštas Peterburgo ir Kalvarijos kalėjimuose, paskui paleistas už 200 caro rublių užstatą. Caro 1899.II.3 paliepimu nubaustas 6 mėn. kalėjimo ir 1 m. ištėmimo už Kuršo gubernijos Pavyslio ir Šiaurės vakarų kraštų. Kalėjo „Kryžių“ (*Kresty*) kalėjime Peterburge. Tremties bausmę atliko Taline. 1901 m. gavo leidimą tęsti studijas Kazanės universitete, kurį baigė 1903 m. Kazanės universiteto filologijos fakulteto buvo paliktas prie universiteto profesūrai ruošti, bet švietimo ministerija fakulteto nutarimo nepatvirtino. Tuo metu slapyvardžiu *AŠ* bendradarbiavo „Ūkininke“ 1899 m. Baigęs universitetą ir patirdamas carinės valdžios lietuviams taikomą draudimą dirbti Lietuvoje, dirbo Rusijoje. Į Lietuvą grįžo 1918 m., kai Lietuva paskelbė nepriklausomybę. Ir iš karto ėmėsi švietimo kūrimo. 1919 m. įkūrė gimnaziją Kudirkos Naumiestyje. 1919 m. rudenį įkūrė Marijampolės mokytojų seminariją ir jos direktoriumi buvo ligi 1923 m. Tuo pačiu metu dvejus metus ėjo Rygiškių Jono gimnazijos mokytojo pareigas. 1923–1928 m. – Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijos direktorius. 1928–1932 m. – Švietimo ministerijos aukštesniųjų mokyklų departamento direktorius ir tikybų departamento direktorius. 1932–1934 m. – Švietimo ministerijos generalinis sekretorius, nuo 1934 m. vėl Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijos direktorius.

1941 metais birželio 13-tą dieną suimtas ir ištremtas į Sibiro sovietinius lagerius, mirė 1941 metais gruodžio 31 d. Rešotuose. Biografiniai duomenys parengti pagal Bostono Lietuviškąją enciklopediją ir Vyt. Merkio knygą „Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias“. Duomenis papildė Antano Daniliausko anūkė dailininkė Viktorija Daniliauskaitė. Taip pat dokumentinę medžiagą suradau ir bylose, esančiose Lietuvos ypatingajame archyve.

Tęsinys kitame numeryje

Pašešupys į pietus nuo Vilkaškių tilto

Nupinsim margą šokių pynę (2)

Šiaurės Amerikos lietuvių tautinių šokių švenčių istorija

Jono Kuprio nuotr.

Loreta Timukienė

Tęsinys. Pradžia 2016 m. liepos 9 d. „Kultūroje“

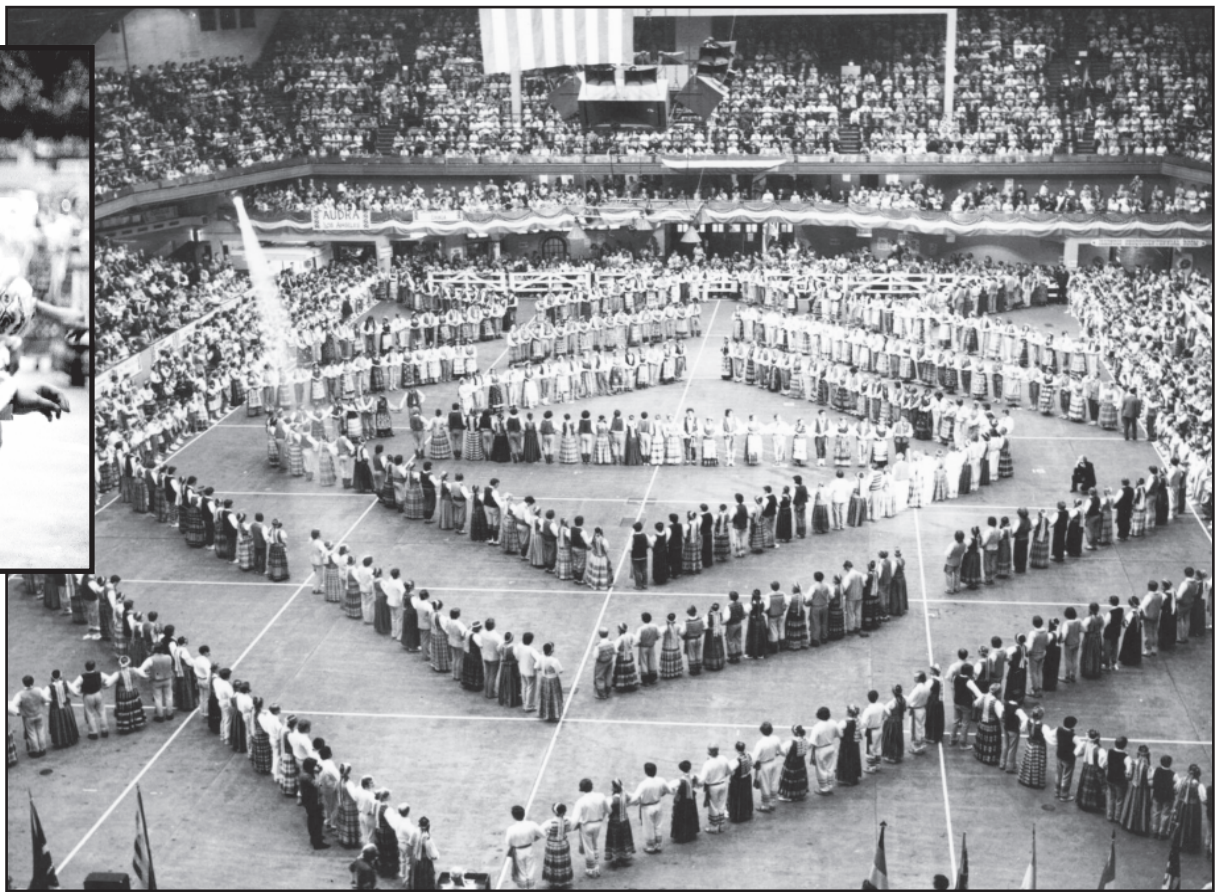
IV LAISVOJO PASAULIO LIETUVIŲ TAUTINIŲ ŠOKIŲ ŠVENTĖ

Ketvirtosios šventės, pavadintos laisvojo pasaulio lietuvių tautinių šokių švente, šūkis – „Mūsų jaunystė – tau, tėvyne Lietuva!“. Ji vyko 1972 m. liepos 2 d. Čikagoje, Tarptautiniame amfiteatre, kur susirinko 2 000 šokėjų ir 13 000 žiūrovų.

Rengimo komiteto pirmininkas – dr. Leonas Kriaučeliūnas, meno vadovė – Genovaitė Dumčiūtė-Breichmanienė, muzikinis vadovas – Alvydas Vasaitis. Grojo pučiamųjų orkestras, diriguojamas Alvydo Vasaičio, ir Monrealio jaunimo ansamblio „Gintaras“ liaudies instrumentų orkestras, diriguojamas Zigmo Lapino. Dainavo Čikagos lietuvių operos choras ir Lietuvių meno ansamblis „Dainava“, juos paruošė Alice Stephens, Alfonsas Gečas ir Alvydas Vasaitis. Renginį vedė Lina Verbickaitė ir Jolita Kriaučeliūnaitė.

Šventės atidarymas vyko prie Jaunimo centro, šventės viešnia Marija Baronaitė-Grėbliūnienė su šokėjų iš užsienio atstovais uždegė žuvusiems už tėvynę skirtą aukuro ugnį. Po iškilmių Marijos mokyklos auditorijoje vyko koncertas, kurį organizavo Algis Modestas, vedė Živilė Keliuotytė-Modestienė. Koncerte pasirodė svečiai iš užjūrio, didžiausią pasisekimą turėjo vyrų kvartetas „Baltija“, atvykęs iš Vokietijos. Šventė buvo jungiama su II Laisvojo pasaulio lietuvių jaunimo kongresu.

Šventėje apsilankė garbingi svečiai – JAV prezidento žmona Patricia Nixon, Illinois gubernato-

Šokiai buvo tvarkingi ir gražiai suderinti.

A. Gulbinsko nuotr.

riaus žmona D. Ogilvie, senatorius Ch. Percy, Kongreso narys Ed. Dewinsky, Lietuvos generalinė konsulė Juzė Daužvardienė.

Aidint muz. Broniaus Jonušo pagal Bernardo Brazdžionio žodžius specialiai šventei sukuriamam maršui „Lietuva – tu mums viena“, į amfiteatrą įžygiavo Australijos lietuvių krepšininčių rinktinė, po jų – šokėjai, nešini savo grupių pavadinimų užrašais. Dalyvavo 5 šokių grupės iš užsienio. Šventę pradėjo JAV prezidento žmona P. Nixon, ji stebėjo programą ir išreiškė susižavėjimą mūsų tautiniais šokiais. Renginyje baigėsi šokėjų išėjimu skambant „Suk, suk ratelį“ melodijai. Po šventės tame pačiame amfiteatre vyko banketas, skirtas tautinių šokių vadovams ir mokytojams pagerbti. Meniniu atžvilgiu ši šventė vertinama kaip viena iš geriausiai pasisekusių. Visi televizijos kanalai rodė šventės vaizdus, apie ją rašė didieji amerikiečių dienraščiai, kalbėjo radijo stotys.

„Amerikos lietuviai turėjo progos matyti kelias Amerikos lietuvių suruoštas tautines šokių šventes, bet praeitą sekmadienį suruoštoji buvo sėkmingiausioji. Nei vienos metu didysis Čikagos amfiteatras nebuvo toks pilnas, koks jis buvo pilnas praeitą sekmadienį. Niekad šokiai

Meno vadovė Genovaitė Breichmanienė

„Grandinėlės“ šokėjai.

Jono Kuprio nuotr.

Nukelta į 8 psl.

nebuvo tvarkingi ir gražiai suderinti, kaip jie buvo paskutinėje tautinių šokių šventėje. Niekad šokėjai taip darniai nešoko kaip paskutinį sekmadienį. <...> Tautinių šokių šventė buvo sėkminga todėl, kad jai organizuoti buvo įpareigotas dr. Leonas Kriaučeliūnas, kuris įdėjo nepaprastai daug energijos ir laiko šventei suorganizuoti <...> Šventė išėjo sėkminga dar ir todėl, kad pačioje šventės organizavimo pradžioje dr. Kriaučeliūnas turėjo šviesią mintį ir šios šventės meno vadove pakvietė Genovaitę Breichmanienę. <...> Šventė buvo sėkminga, kai stiprius savo pečius prie dr. Kriaučeliūno vedamo darbo prirėmė Valdas Adamkus, JAV Aplinkos nuo užteršimo saugoti įstaigos administratorius.” – taip apie šventę rašoma 1972 m. liepos 5 d. „Naujienose”.

Šokių švenčių istorija

Atkelta iš 7 psl.

V LAISVOJO PASAULIO LIETUVIŲ TAUTINIŲ ŠOKIŲ ŠVENTĖ

Pirmą kartą Laisvojo pasaulio lietuvių tautinių šokių šventę pabandyta suruošti rudenį – ji vyko 1976 m. rugsėjo 5 d. Tarptautiniame amfiteatre Čikagoje. Šventė buvo skirta paminėti ir Amerikos 200 metų jubiliejui, jos šūkiu pasirinktas Romo Kalantos raginimas „*Laisvės Lietuvai!*“.

Renginio komiteto pirmininkas – Bronius Juodelis, meninės dalies vadovė – Galina Gobienė, pranešėjos – Julija Cijūnėlienė ir Jolita Kriaučeliūnaitė.

Šventėje dalyvavo 2000 šokėjų, 48 šokių grupės, 60 tautinių instrumentų muzikantų, 96 choristai, profesionalus 30 amerikiečių muzikantų orkestras. Atvyko šokėjai iš Britanijos ir Venesuelos. Grojo Algio Modesto ir Aloyzo Jurgučio diriguojamas orkestras, o Alfonsas Mikulskis dirigavo liaudies

instrumentų jungtiniam orkestrui. Visi 12 000 šventės bilietų buvo išparduoti, užpildytos net ir stovimos vietos

Išvakarėse prie Jaunimo centro (JC) vyko iškilmingas šventės atidarymas, po jo JC salėje – jaunimo susipažinimo vakaras, o JC kavinėje – šventės komiteto ir svečių pobūvis. Sekmadienį ryte vyko pamaldos katalikų ir evangelikų bažnyčiose.

Žiūrovai šiltai sutiko nuometuotas veteranes šokėjas ir garbingus svečius: Illinois gubernatorių Doną Walkerį su žmona, senatorių Charles Percy, Čikagos mero atstovą Jacką Rilly. Šventę sveikinimo žodžiu pradėjo JAV prezidento G. Fordo žmona Betty, jai buvo padovanoti lietuviški tautiniai drabužiai.

Pirmos dalies pabaigoje sušoktas amerikiečių mėgstamas šokis „Virginia Reel“, skirtas pagerbti JAV 200 metų sukaktį. Pasibaigus šokiui šokėjai sudarė skaičiaus „200“ piešinį, o choras sudainavo „America the Beautiful“. Pirmą kartą šventėje pašokti specialiai šventei sukurti šokiai - J. Matulaitienės „Piemenėlis“, G. Breichmanienės „Aušrelė“ ir G. Gobienės „Apgavikai“. Nors ir buvo planuota, šioje šventėje nepasisuko „Malūnas“.

Grojo jungtinis liaudies instrumentų orkestras, kurį sudarė Clevelando „Čiurlionio“ ansamblio kanklių orkestras, Toronto skautų Stepo Kairio orkestras, Detroito šaulių St. Butkaus kuopos kanklininkės ir Čikagos lietuvių liaudies instrumentų ansamblis.

Dainavo jungtinis choras, kurį sudarė meno ansamblis „Dainava“, Lietuvių evangelikų-liuteronų Tėviškės parapijos choras, Čikagos lietuvių choras „Pirmyn“, Čikagos lietuvių operos choras ir Čikagos Vyčių choras. Jungtinį chorą paruošė muz. Aloyzas Jurgutis. G. Gobienė kalbėdama

JAV prezidento G. Fordo žmonai Betty dovanojami lietuviški tautiniai drabužiai. Šalia jos kairėje – senatorius Charles H. Percy, dešinėje – Valdas Adamkus.

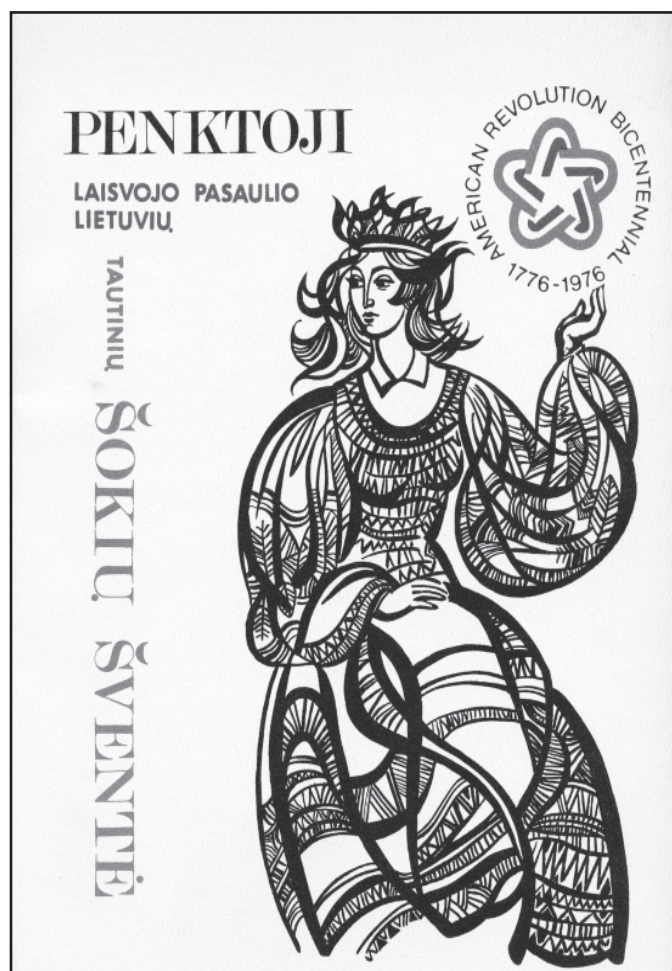
Algirdo Grigaičio nuotr.

apie šią šventę pasakė tokius žodžius: „Šiandien mes visa širdimi apkabinom Lietuvą.“ Vakare Čikagos parodų rūmuose vyko banketas.

Po šventės buvo išleistas šventės albumas, jame sutalpinta įvairių fotografų nuotraukos ir praėjusių švenčių aprašymai. 1973 m. lapkričio 23–24 d. dr. L. Kriaučeliūno ir Bruno Shoto pastangomis buvo sušauktas pirmas mokytojų suvažiavimas Čikagoje ir išrinkta nauja Lietuvių tautinių šokių instituto valdyba, kurios pagrindinė užduotis buvo sudaryti būsimos šokių šventės repertuarą ir suruošti mokytojų kursus.

„Stebėjusiems šventę buvo aišku, kad tai pats gyvastingiausias mūsų renginys, turįs gerą ateitį. Tautinių šokių populiarumas ir jaunimo, ir senimo gretoje auga. <...> Atrodo, tautinių šokių šventei reikia didesnių patalpų. <...> Pavykęs buvo bandymas panaudoti ir pučiamųjų, ir liaudies instrumentų orkestrus, ir jungtinį chorą. Šokių atlikimo lygis buvo gana geras, vaikų ir veteranų dalyvavimas pajavairino ir praturtino programą bei pademonstarvo generacijų tęstinumą,“ – taip apie šventę rašė Kanadoje leidžiamas laikraštis „Tėviškės žiburiai“ (1976-09-16).

Tęsinys kitame numeryje

Leidinio redaktorė – Danutė Bindokienė

Kultūros kronika

Drauge su Pekino lietuvių bendruomene Lietuvos Respublikos ambasadoje liepos 7 d. nacionalinę šventę minėjo ir dviejų – Lietuvos nacionalinio dramos ir Valstybinio Vilniaus mažojo – teatrų trupės. Lietuvos nacionalinis dramos teatras liepos 8, 9 ir 10 dienomis Pekino liaudies meno teatre rodė Oskaro Koršunovo režisuotą „Katedrą“. Vėta paminėti, kad tai jau trečias Oskaro Koršunovo spektaklis, keliaujantis po Kiniją. Čia jau yra rodyti jo režisuoti „Hamletas“ ir „Romeo ir Džiuljeta“. Liepos 8, 9 ir 10 d. rodytos Rimo Tumino „Trys seserys“, liepos 12, 13 ir 14 d. – „Madagaskaras“, o liepos 15, 16 ir 17 d. – Gabrielės Tuminaitės „Dėdės ir dėdienės“.

Liepos 3 ir 4 dienomis prestižiniame A klasės Karlovy Varų kino festivalyje Čekijoje įvyko pasaulinė naujo lietuviško filmo „Amžinai kartu“ premjera. Jaunosios lietuvių kino kartos režisierės Linos Lužytės filmas „Amžinai kartu“ kartu su kitais vienuolika filmų dalyvavo konkursinėje „East of the West“ programoje. Lietuvos kino teatruose ši ironija persmelkta šiuolaikinės moters istorija pasirodys 2017 m. sausio 20 d. Pagrindinius vaidmenis filme sukūrė viena ryškiausių savo kartos aktorių Gabija Jaraminaitė, šių metų Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas Dainius Gavenonis ir įspūdingai debiutuojanti jaunoji aktorė Eila Grybinaitė. Ne mažiau įsimintinus personažus filme sukūrė Lietuvos kino ir teatro mylėtojai puikiai pažįstami Giedrius Savickas, Arūnas Sakalauskas, Rasa Samuolytė ir daugelis kitų profesionalių aktorių.